

1

Εισαγωγή

Δικαστική ανθρωπολογία ονομάζεται ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την εξέταση ανθρώπινου σκελετικού υλικού σε περιπτώσεις θανάτων αδιευκρίνιστης αιτίας. Ο δικαστικός ανθρωπολόγος, με βάση τις γνώσεις του στην οστεολογία, εξετάζει ανθρώπινα οστά με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών σε σχέση με τα άτομα από τα οποία προέρχονται, καθώς και τις συνθήκες θανάτου τους. Δεδομένου ότι η δικαστική ανθρωπολογία χρησιμοποιεί ανθρωπολογικές αρχές για την επίλυση των δικαστικών ζητημάτων που προκύπτουν κατά την ανεύρεση σκελετικού υλικού, αποτελεί εφαρμοσμένη επιστήμη που υιοθετεί όχι μόνο τις μεθόδους της φυσικής ανθρωπολογίας, αλλά και των ιατροδικαστικών επιστημών.

Κατά την εργασία του, ο δικαστικός ανθρωπολόγος επιχειρεί να επιλύσει πέντε κύρια ζητήματα. Πρώτον, σε περιπτώσεις που τα ατομικά χαρακτηριστικά δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθούν με απλή επισκόπηση, ο δικαστικός ανθρωπολόγος μπορεί να προσδιορίσει τη φυλετική καταγωγή, το φύλο, την ηλικία και το ανάστημα του ατόμου από τον σκελετό. Δεύτερον, όταν υπάρχουν ενδείξεις σκελετικών κακώσεων –π.χ., από βολίδες πυροβόλου όπλου, νύσσοντα ή αμβλέα όργανα– ο δικαστικός ανθρωπολόγος επιχειρεί να αναγνωρίσει τον χαρακτήρα της κάθε κάκωσης και τον μηχανισμό πρόκλησής της, με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με την αιτία και το είδος του θανάτου. Τρίτον, η επισταμένη μελέτη της χρονικής εξέλιξης των πτωματικών φαινομένων δίνει στον δικαστικό ανθρωπολόγο τη δυνατότητα εκτίμησης του χρόνου που παρήλθε από τον θάνατο ενός ατόμου. Τέταρτον, λόγω της εξοικείωσής του με τις αρχαιολογικές ανασκαφικές μεθόδους, μπορεί να βοηθήσει στον εντοπισμό και στην περισυλλογή ανθρώπινων υπολειμμάτων που ανευρίσκονται θαμμένα ή στην επιφάνεια του εδάφους, με τέτοιο τρόπο ώστε να συλλεχθούν όλα τα πειστήρια που σχετίζονται με τη δικαστική διερεύνηση μιας υπόθεσης. Τέλος, χρησιμοποιώντας τους ιδιαίτερους χαρακτήρες του κάθε σκελετού, ο δικαστικός ανθρωπολόγος μπορεί να συμβάλει στην ταυτοποίηση του ατόμου.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η δικαστική ανθρωπολογία αποτελεί σημείο συνάντησης της ανθρωπολογίας με τις ιατροδικαστικές επιστήμες. Η ανθρωπολογία μελετά τη βιολογική και κοινωνική πλευρά του ανθρώπου στον χώρο και στον χρόνο. Κλάδο της ανθρωπολογίας αποτελεί η

φυσική ανθρωπολογία, που μελετά τη βιολογική εξέλιξη και ανάπτυξη του ανθρώπου. Η δικαστική ανθρωπολογία, αποτελεί επιμέρους κλάδο της φυσικής ανθρωπολογίας. Στις ιατροδικαστικές επιστήμες ανήκουν οι επιστημονικοί κλάδοι που ασχολούνται με την επίλυση των νομικών ζητημάτων που ανακύπτουν κατά τη δικαστική διερεύνηση υποθέσεων του ποινικού ή του αστικού δικαίου. Η δικαστική ανθρωπολογία συνιστά και κλάδο των ιατροδικαστικών επιστημών, εφόσον ασχολείται με την εξέταση ανθρώπινου σκελετικού υλικού, η διερεύνηση του οποίου υπάγεται στη δικαιοδοσία της αρμόδιας αστυνομικής ή άλλης δημόσιας αρχής.

Οι δικαστικοί ανθρωπολόγοι εξετάζουν σκελετούς ατόμων για τους οποίους ο **ιατροδικαστής** θεωρεί ότι χρήζουν ανθρωπολογικής διερεύνησης. Γενικά, πρόκειται για άτομα που πέθαναν τα τελευταία 50 χρόνια χωρίς να έχουν προηγουμένως δεχθεί ιατρική φροντίδα. Το χρονικό διάστημα των 50 ετών συνιστά ένα ικανοποιητικό διάστημα μέσα στο οποίο είναι εφικτή η δικαστική διερεύνηση ενός θανάτου, καθώς κατά την περίοδο αυτή είναι δυνατόν να βρίσκονται ακόμη εν ζωή άτομα τα οποία γνώριζαν τον εκλιπόντα και τις συνθήκες θανάτου του· στο χρονικό αυτό διάστημα μπορεί να ανευρεθεί και ο δράστης ενός εγκλήματος σε περιπτώσεις ανθρωποκτονιών¹. Συνεπώς, οι δικαστικοί ανθρωπολόγοι ασχολούνται με σκελετικά υπολείμματα ατόμων ο θάνατος των οποίων ενδέχεται να οφείλεται σε εγκληματική ενέργεια που έλαβε χώρα εντός του μέγιστου προσδόκιμου ζωής ενός ενήλικου ατόμου.

Ο δικαστικός ανθρωπολόγος ασχολείται κυρίως με τη διερεύνηση του θανάτου ατόμων για τα οποία ο ιατροδικαστής δεν είναι σε θέση, λόγω της προχωρημένης σήψης, να εκτιμήσει τα ατομικά τους χαρακτηριστικά, τον χρόνο που παρήλθε από τον θάνατο, το είδος και την αιτία του θανάτου. Ο δικαστικός ανθρωπολόγος εμπλέκεται σε περιστατικά όπου η εκτίμηση των παραπάνω μπορεί να γίνει μόνο από τη μελέτη των οστών του σκελετού. Ωστόσο, συχνά εμπλέκεται ως πραγματογνώμονας και σε περιστατικά που αφορούν στη διερεύνηση πρόσφατων θανάτων. Παραδειγματος χάριν, μπορεί να του ζητηθεί να εξετάσει τα οστά πρόσφατου πτώματος για την ύπαρξη καταγμάτων. Ομοίως, σε περιστατικά πτώματων που φέρουν πολλαπλές κακώσεις από πυροβόλο όπλο, ο δικαστικός ανθρωπολόγος μπορεί να συμβάλει στον καθορισμό της σειράς με την οποία προκλήθηκαν, καθώς και της πορείας που διήνυσαν οι βολίδες. Επίσης, όταν η ηλικία δεν δύναται να καθοριστεί από τα χαρακτηριστικά του θανόντα, ο δικαστικός ανθρωπολόγος μπορεί να την εκτιμήσει μέσω της εξέτασης οστικών δειγμάτων που αφαιρεί από το πτώμα. Επιπροσθέτως, χάρη στις γνώσεις που διαθέτει πάνω στις μεταβολές των οστών και των δοντιών κατά τη διάπλαση, μπορεί να του ζητηθεί να εκτιμήσει την ηλικία νεαρών, εν ζωή, ατόμων που

¹ Εδώ το χρονικό διάστημα των 50 ετών συνιστά την περίοδο εντός της οποίας μπορεί συνήθως να ολοκληρωθεί η συλλογή στοιχείων σχετικά με μια εγκληματική ενέργεια. Η περίοδος αυτή δεν συμπίπτει με τον χρόνο παραγραφής των εγκλημάτων που ισχύει στην ελληνική νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία τα κακούργηματα παραγράφονται μετά από 20 έτη, όταν ο νόμος προβλέπει γι' αυτά την ποιή του θανάτου ή της ισόβιας κάθειρξης, ή μετά από 15 έτη σε κάθε άλλη περίπτωση (άρθρο 111 Π.Κ.) (Σ.τ.Μ.).

κατηγορούνται για τη διάπραξη εγκλημάτων, έτσι ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο έχουν συμπληρώσει το όριο ηλικίας που ορίζει ο νόμος για να δικαστούν ως ενήλικες.

Εκτός από τις δραστηριότητες που αναφέρθηκαν, οι δικαστικοί ανθρωπολόγοι ανταποκρίνονται σε ποικίλους ρόλους της σύγχρονης κοινωνίας. Κατ' αρχάς, η συνδρομή τους ζητείται σε περιπτώσεις μαζικών καταστροφών όπου απαιτείται η ταυτοποίηση των θυμάτων. Αεροπορικά ατυχήματα, πολεμικές συρράξεις, φυσικές καταστροφές ή οποιαδήποτε άλλη καταστροφή με μαζικούς θανάτους που έχει ως αποτέλεσμα τον διαμελισμό και την παραμόρφωση των θυμάτων αποτελούν γεγονότα τα οποία δυνητικά απαιτούν τη συνδρομή του δικαστικού ανθρωπολόγου. Με αυτόν τον τρόπο, ο δικαστικός ανθρωπολόγος Michael Charney και επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων βοήθησαν στην ταυτοποίηση των θυμάτων της ξαφνικής πλημμύρας του ποταμού Big Thompson στο Colorado το 1976, που παρέσυρε στον θάνατο 139 άτομα. Ομοίως, σημαντική ήταν η συνδρομή του Stanley Rhine προς τις αρμόδιες αρχές το 1980, όταν οι παραχές που ξέσπασαν σε σωφρονιστικό κατάστημα της πόλης Santa Fe του New Mexico είχαν ως αποτέλεσμα την απανθράκωση κάποιων τροφίμων, σε βαθμό που ήταν δύσκολο να αναγνωριστούν.

Ένα άλλο πεδίο προσφοράς του δικαστικού ανθρωπολόγου αποτελεί η διερεύνηση εγκλημάτων πολέμου. Οι πολιτικές αναταραχές, σε ορισμένα κράτη της κεντρικής και νότιας Αμερικής, της Αφρικής και της Ευρώπης, έχουν ως συνέπεια τον θάνατο πολλών θυμάτων βίας που διώκονται εξαιτίας των πολιτικών τους πεποιθήσεων. Διεθνείς οργανισμοί, όπως οι Physicians for Human Rights και η Υπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, χρηματοδοτούν τις αποστολές πραγματογνωμόνων σε διάφορες χώρες με σκοπό τη διερεύνηση τέτοιων θανάτων. Στην Αμερική, μεγάλη μορφή στη διερεύνηση τέτοιων περιστατικών αποτελεί ο Clyde Collins Snow. Ο διαπρεπής δικαστικός ανθρωπολόγος συνέβαλε τα μέγιστα φέρνοντας στο φως τις συνθήκες θανάτου πολλών πολιτικών κρατουμένων, βοηθώντας παράλληλα στην οργάνωση και στην εκπαίδευση των τοπικών αρχών πάνω στις μεθόδους που εφαρμόζονται για τη διερεύνηση τέτοιων περιστατικών.

Τέλος, δικαστικοί ανθρωπολόγοι έχουν εμπλακεί και στη μελέτη σκελετικού υλικού που δεν παρουσιάζει δικαστικό αλλά ιστορικό ενδιαφέρον. Παραδείγματος χάριν, ο William R. Marples μελέτησε τον σκελετό του κατακτητή των Ινκας Francisco Pizarro, που δολοφονήθηκε το 1541 από πολιτικούς του αντιπάλους (βλ. Πλαίσιο 1.1). Επίσης, μελέτησε τα σκελετικά υπολείμματα που ανήκαν στον τελευταίο τσάρο της Ρωσίας και στην οικογένειά του, που εκτελέστηκαν το 1918, καθώς και τον σκελετό του προέδρου των Η.Π.Α. Zachary Taylor, για τον οποίο υπήρχαν υπόνοιες ότι δηλητηριάστηκε. Ομοίως, ο Douglas Ubelaker εξέτασε τον σκελετό του Carl Weiss, που είχε κατηγορηθεί για τη δολοφονία του γερουσιαστή της Louisiana Hue P. Long το 1935. Η μελέτη της πορείας των βολιδών που εβλήθησαν από τα όπλα των σωματοφυλάκων του Long και σκότωσαν τον Weiss οδήγησε στην αποσαφήνιση των ζητημάτων που είχαν εγερθεί σχετικά με την αυθεντικότητα των επίσημων αναφορών της εποχής.

ΠΛΑΙΣΙΟ 1.1 • Η εξέταση του σκελετού του Francisco Pizarro

Το 1984 ο William R. Maples συμμετείχε στην ομάδα που εξέτασε τον σκελετό του Ισπανού κατακτητή των Ίνκας Francisco Pizarro. Ο Pizarro δολοφονήθηκε το 1541 από τον γιο ενός πολιτικού του αντιπάλου, ο οποίος θέλησε να τον εκδικηθεί θεωρώντας τον υπεύθυνο για τον θάνατο του πατέρα του, καθώς και για την απώλεια της γης του. Οι δολοφόνοι επιτέθηκαν στον Pizarro την ώρα που έτρωγε το κυριακάτικο γεύμα του, χρησιμοποιώντας τα ξίφη τους και πιθανότατα μια βαλλίστρα. Σύμφωνα με μαρτυρίες των συναμοτών που ομολόγησαν, ο Pizarro τραυματίστηκε θανάσιμα στον τράχηλο από ξίφος και στη συνέχεια, καθώς το σώμα του έπεφτε στο έδαφος, δέχθηκε πολλαπλές πλήξεις από τα ξίφη των δολοφόνων του και πιθανόν εβλήθη από βαλλίστρα. Με την πάροδο των ετών, τα οστά του Pizarro έγιναν αντικείμενο εκταφής και επαναταφής σε αρκετές περιπτώσεις, με αποτέλεσμα την εξαφάνισή τους. Έκτοτε, πολλοί σκελετοί θεωρήθηκαν ότι ανήκαν στον κατακτητή του Περού, γεγονός που υποχρέωσε τους Περουβιανούς ιστορικούς να ζητήσουν τη συνδρομή του Maples και άλλων συναδέλφων του σε μια προσπάθεια ταυτοποίησης των λειψάνων του.

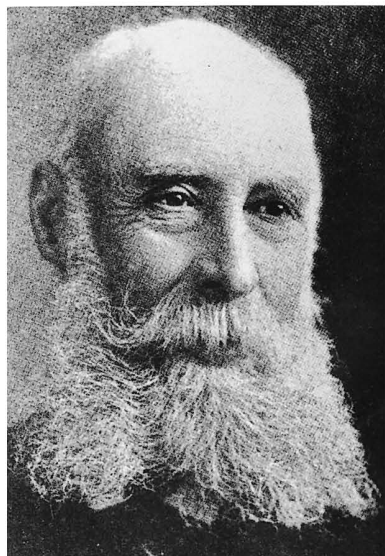
Όταν ο Maples έφτασε στη Λίμα του Περού, του ζητήθηκε να εξετάσει το περιεχόμενο δύο κιβωτίων του πρώτου κιβώτιο περιείχε συμφурμένο σκελετικό υλικό που ανήκε σε παιδιά και ενήλικα άτομα, ενώ το δεύτερο περιείχε οστά και ένα μικρότερο μολύβδινο κιβώτιο, εντός του οποίου υπήρχε ανθρώπινο κρανίο που έφερε πολλαπλές σκελετικές κακώσεις. Από την εξέταση του σκελετικού υλικού

ο Maples αποφάνθηκε ότι το κρανίο του μολύβδινου κιβωτίου ανήκε σε έναν από τους σκελετούς που ανευρέθηκαν στο πρώτο κιβώτιο. Ο εν λόγω σκελετός ανήκε σε Λευκό άνδρα, ηλικίας άνω των 60 ετών και ύψους 165-175 cm. Το φύλο, η φυλετική καταγωγή, η ηλικία και το ύψος του ατόμου ταυτίζονταν με τα στοιχεία που αφορούσαν στον Francisco Pizarro. Η εξέταση του σκελετού κατέδειξε την ύπαρξη πολλαπλών κακώσεων από τέμνον όργανο στο κρανίο, στη σπονδυλική στήλη και στα δύο βραχιόνια οστά. Η πλειονότητα των κακώσεων εντοπιζόταν στο κρανίο και στην αυχενική μοίρα της σπονδυλικής στήλης, γεγονός που συμφωνούσε και με την περιγραφή της δολοφονίας του Pizarro από τους συνωμότες. Η ανεύρεση ίχνους τομής από αμφίστομο όργανο (πιθανότατα ξίφος) στη δεξιά πλευρά του 1ου αυχενικού σπονδύλου μαρτυρούσε ότι το άτομο είχε πληγεί στη δεξιά πλευρά του τράχηλου, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τη διατομή της δεξιάς σπονδυλικής αρτηρίας. Το κρανίο έφερε κάκωση στον αριστερό οφθαλμικό κόγχο που είχε προκληθεί από νύσσον όργανο, το οποίο είχε εξέλθει από το έξω τοίχωμά του. Επίσης, ένα τέμνον όργανο με λεπτή λεπίδα φαίνεται ότι είχε εισέλθει στον τράχηλο και στη συνέχεια στην κρανιακή κοιλότητα του θύματος· η μορφολογία της κάκωσης μαρτυρούσε τη συστροφή της λεπίδας, η οποία φαίνεται ότι είχε ενεργήσει δύο φορές. Τα βασικά βιολογικά γνωρίσματα του σκελετού και οι ανευρεθείσες κακώσεις, οι οποίες συνέπιπταν με τις αναφορές για τον θάνατο του Pizarro, επέτρεψαν τελικά την ταυτοποίηση του κατακτητή του Περού.

Η δικαστική ανθρωπολογία γοητεύει όχι μόνο όσους εντάσσονται στο επιστημονικό της πεδίο, αλλά και εκείνους που έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με τον εν λόγω επιστημονικό κλάδο. Η εξέταση σκελετικού υλικού στο πλαίσιο της δικαστικής ανθρωπολογίας αποτελεί ένα επιστημονικό πεδίο το οποίο δεν είναι αρκούντως γνωστό στις αστυνομικές αρχές ή στο ευρύ κοινό. Συνεπώς, στόχος του παρόντος βιβλίου είναι η συνοπτική εξέταση των μεθόδων που χρησιμοποιούν οι δικαστικοί ανθρωπολόγοι για την εξέταση ανθρώπινου σκελετικού υλικού. Ειδικότερα, ο συγγραφέας επιδιώκει να περιγράψει επαρκώς όλα τα στάδια της ανθρωπολογικής διερεύνησης, έτσι ώστε να κατανοηθεί με σαφήνεια το γνωστικό αντικείμενο της δικαστικής ανθρωπολογίας. Μολονότι το παρόν βιβλίο δεν καθιστά κάποιον ειδικό στη δικαστική ανθρωπολογία, μετά τη μελέτη του εν λόγω πονήματος ο φοιτητής θα είναι σε θέση να κατανοήσει τα ζητήματα που μπορούν να επιλυθούν κατά την εξέταση ανθρώπινου σκελετικού υλικού.

Ιστορική αναδρομή

Ο Thomas Dwight (1843-1911) θεωρείται ο «πατέρας» της δικαστικής ανθρωπολογίας στις Η.Π.Α. για το καινοτόμο έργο του πάνω στην ιατροδικαστική σημασία του ανθρώπινου σκελετού (Stewart, 1979). Ο Dwight (Εικόνα 1.1) ήταν ο πρώτος που συνέγραψε μελέτες και έδωσε διαλέξεις με θέμα την ταυτοποίηση του ανθρώπινου σκελετού. Κατά τη διάρκεια της ζωής του, ανέπτυξε μεθόδους για τον καθορισμό του φύλου, της ηλικίας και του αναστήματος από το στέρνο· επίσης, εκτίμησε το ανάστημα χωρίς τη χρήση των μακρών οστών των άκρων, την ηλικία από τον βαθμό συνοστέωσης των ραφών του κρανίου, καθώς και το φύλο από τις αρθρώσεις των μακρών οστών. Οι εργασίες του αποτελούν τις πρώτες μελέτες στις οποίες γίνεται εφαρμογή των γνώσεων που αποκομίστηκαν από τη σπουδή του ανθρώπινου σκελετού για την επίλυση δικαστικών ζητημάτων στις Η.Π.Α.

ΕΙΚΟΝΑ 1.1 Thomas Dwight, ο πατέρας της αμερικανικής δικαστικής ανθρωπολογίας.

(Φωτ. Julie R. Angel ανατύπωση από Thomas Dwight, M.D., L.L.D., John Warren, *The Anatomical Record*, Copyright © 1911· αναπαράχθαι με την άδεια του εκδοτικού οίκου Wiley-Liss, Inc., θυγατρική εταιρεία του εκδοτικού οίκου John Wiley & Sons, Inc.)

Από το σημείο αυτό, αρχίζει η αργή εξέλιξη της αμερικανικής δικαστικής ανθρωπολογίας, που οδήγησε, χάρη στην προσπάθεια πολλών μελετητών, στη δημιουργία ενός νέου επιστημονικού κλάδου της φυσικής ανθρωπολογίας. Πολλά ιστορικά στοιχεία που αφορούν στην εξέλιξη του κλάδου είναι διαθέσιμα στην επιστημονική βιβλιογραφία (Stewart, 1979· Snow, 1982), αλλά και σε εκλαϊκευμένη μορφή (Joyce και Stover, 1991· Ubelaker και Scammell, 1992· Maples και Browning, 1994). Οι αναγνώστες που ενδιαφέρονται περαιτέρω για την ιστορία της νέας επιστήμης ενθαρρύνονται να μελετήσουν τις παραπάνω πηγές. Η συζήτηση που ακολουθεί βασίζεται σε βιβλίο του T. Dale Stewart (1979) και σε πηγές άλλων μελετητών. Επειδή η ιστορία της δικαστικής ανθρωπολογίας διαιρείται στην πρώιμη, στην περίοδο εδραίωσης και στη σύγχρονη περίοδο (Ubelaker και Scammell, 1992), η καθεμία από αυτές θα εξεταστεί χωριστά παρακάτω.

Πρώιμη περίοδος: 1800 έως 1938

Παρόλο που ο Thomas Dwight φέρεται ως ο ιδρυτής της αμερικανικής δικαστικής ανθρωπολογίας, αφετηρία για την ανάπτυξη της εν λόγω επιστήμης στις Η.Π.Α. αποτέλεσε η δολοφονία Parkman το 1849 (Maples και Browning, 1994), όπου για πρώτη φορά δύο ανατόμοι κατέδειξαν την αποτελεσματικότητα των μεθόδων που χρησιμοποιεί σήμερα η δικαστική ανθρωπολογία. Το 1849 οι Oliver Wendell Holmes και Jeffries Wyman, καθηγητές της ανατομικής στο Πανεπιστήμιο του Harvard, κλήθηκαν να διερευνήσουν τον θάνατο του δόκτορος George Parkman. Ο διαπρεπής ιατρός φαίνεται ότι δολοφονήθηκε από τον καθηγητή της χημείας στο Πανεπιστήμιο του Harvard John W. Webster. Ο